

Олена Кохановська

докторка юридичних наук, професорка,
академичка НАПрН України,
заслужена діячка науки і техніки України,
професорка кафедри цивільного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2925-0738>
prof.e.Kokhanjvskaya@gmail.com

УДК 340.347.121

ПРАВОТВОРЧІСТЬ У СФЕРІ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ПОСТЛЮДСТВА

АНОТАЦІЯ. Здійснено аналіз особливостей правотворчої діяльності у сфері особистих немайнових прав фізичних осіб в умовах “постлюдства”. Останнє характеризується швидким розвитком інформаційних технологій, появою все більшої кількості складних технологічних об’єктів, досягненнями у сфері біотехнологій. Воно враховує виклики інформаційного суспільства для вироблення цілісного уявлення про напрями рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України в сучасних умовах самоусвідомлення людиною своїх природних прав і біфуркації світів, в яких людина змушена жити у поєднанні зі світом природи, техносу і штучного світу, до створення якого вона долучилася.

Метою статті є формування теоретичних і практичних пропозицій щодо удосконалення правотворчої діяльності в процесі оновлення цивільного законодавства України у сфері особистих немайнових прав фізичних осіб в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій, біотехнологій тощо у період, який отримав назву “постлюдства”.

Методологічною базою дослідження стали передусім загально-філософські підходи до розуміння сутності і змісту людських цінностей для розбудови суспільства та формування правових і законодавчих основ, основоположною метою яких є повага до людської особистості, створення рівних умов для усіх членів суспільства. Для написання статті було також використано значну кількість методів наукового пізнання, які у своїй сукупності допомогли розкрити тему і досягти основної мети. Серед них, зокрема: історико-правовий, логічний, діалектичний, синергічний, формально-юридичний методи, а також методи комплексного системного аналізу та синтезу, абстрагування тощо.

У висновках зазначається, що правотворчі пошуки повинні завершитися передусім формуванням комплексу нормативно закріплених принципів особистих немайнових прав, частина з яких має залишитися у незмінному вигляді, а частина – бути доповненою положеннями, які характеризують сучасний етап розвитку інформаційного суспільства, в процесі якого створюються автономні роботи і штучний інтелект, з’являються нові біологічні види, проводяться експерименти з живими організмами тощо; зазначене набуває все більшого значення в епоху, названу “постлюдством”, і можуть бути предметом подальшого пошуку ефективних

рішень у праві за умови привнесення гуманного життєутверджуючого значення у цей термін.

Ключові слова: особисті немайнові права; правотворчість; рекодифікація цивільного законодавства; постлюдство.

Розвиток людства з давніх часів поєднується із творчою інтелектуальною діяльністю. Специфічним видом творчості можна назвати і правотворчість. Саме ж формування цивільного законодавства пов'язано з низкою питань, серед яких чільне місце займають аспекти теоретико-методологічного змісту. Однією з основних проблем регулювання суспільних відносин є також визначення ідеологічних і технічних, а також етичних і моральних, економічних та інших основ правотворення і законотворення, які на теоретичному рівні мають відмінності із зазначеним вище терміном.

Правотворчість у сфері особистих немайнових прав фізичної особи на сучасному етапі має свою специфіку, про яку йтиметься нижче у цій статті. Утім, необхідно відразу розмежувати поняття “правотворення” і “правотворчість”¹, оскільки творчість у галузі права здійснюється або надається через санкцію держави та вважається у теорії права формою владно-вольової діяльності держави, формальним чином нормативно закріплюється як міра свободи і справедливості, що включає дослідження, узагальнення, систематизацію конкретних відносин, які з'являються у суспільстві, і спрямовується на створення нормативно-правового акта². Зі свого боку правотворення, як відомо, складається з усіх форм і засобів виникнення, розвитку та зміни права, зокрема і з правотворчості. Отже, оскільки правотворчість – це зазвичай лише один із етапів правотворення, то вона являє собою діяльність спеціально уповноважених суб'єктів у процесі встановлення, зміни чи припинення (скасування) правових норм, що виражаються у підготовці та прийнятті узгодженої системи нормативно-правових актів. Звідси – поняття правотворчості є вужчим за поняття “правотворення” і є частиною останнього.

Що стосується інституту особистих немайнових прав фізичних осіб, то варто зазначити, що з ухваленням чинного Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)³ правотворчість у цій сфері набула особливої актуальності, оскільки за роки функціонування кодексу відбулися значні зміни як у розумінні поняття і суті особистих немайнових прав на законодавчому рівні, так і на рівні свідомості кожної людини. Із вказаного моменту розпочався фактично новий етап розроблення і впровадження

¹ О Скакун, *Теорія держави і права: підручник* (пер з рос, Консум 2001) 293.

² *Теорія держави та права: навчальний посібник* (Гусарев С, Тихомиров О ред, НАВС, Освіта України 2017) 152–71.

³ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 березня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

у життя українського суспільства ліберальних ідей прав людини, їх рівності і захищеності. У Книзі другій ЦК України було здійснено позитивне регулювання значного переліку особистих немайнових відносин, які досі згадувалися вельми обмежено – в аспекті захисту честі, гідності, ділової репутації та декількох прав у сфері права інтелектуальної власності. Ідеї видатних цивілістів минулого про те, що за своїм змістом цими відносинами має опікуватися саме цивільне право, нарешті знайшли своє законодавче вирішення. І вдалося це в Україні завдяки прагненню суспільства побудувати справжню демократію, за якої реальне здійснення усіх прав і свобод людини – це норма, а не виняток, що й знайшло своє вираження у Декларації про державний суверенітет України⁴. Охорона правом понять справедливості, свободи, моральності, а також самоцінності кожної окремої особистості у найширшому розумінні набули реального втілення після врахування на законодавчому рівні положення міжнародних актів із прав людини, а саме – Загальної декларації прав людини⁵, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁶ та низки інших. Найкраще із сучасних кодифікацій цивільного права також були враховані у процесі правотворчості у цей період.

Усе зазначене свідчить про актуальність і своєчасність звернення до положень законодавства України і норм ЦК України з метою аналізу досягнень у сфері регулювання особистих немайнових відносин фізичних осіб і формування пропозицій щодо напрямів і змісту правотворчих процесів для його якісного та своєчасного оновлення з урахуванням власного досвіду і досвіду інших демократичних країн, в яких права людини та громадянина визнаються найвищою соціальною цінністю.

Особливим змістом наповнюється поняття правотворчості у сфері цивільного права, оскільки спирається на обізнаність та ініціативу широкого кола учасників цивільних відносин, ґрунтується на звичаях, зокрема: звичаях ділового обороту, міжнародний досвід і найновіші досягнення правотворчої техніки. Усе зазначене посилюється у нинішню епоху, яку в сучасному науковому світі називають “постлюдством”:

Префікс “пост” із його подвійним значенням витіснення людини і приходу після неї вказує, що дні “людини”, можливо, вже злічені. Деякі дослідники (зокрема Ганс Моравець, <...> Майкл Дайер і багато інших) гадають, що це правда не лише в загальному інтелектуальному сенсі, яким одне визначення “людського” змінюється іншим, а й у більш тривожному буквальному сенсі, коли йдеться про витіснення людини як пануючої

⁴ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

⁵ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015> (дата звернення: 16.12.2021).

⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004> (дата звернення: 16.12.2021).

форми життя на планеті розумними машинами. Людський вид колись правив на землі, а нині втрачає свої позиції. Люди можуть або тихо зійти слідом за динозаврами в небуття, або ж протриматися ще трохи, самі перетворившись на машини. У будь-якому разі Моравець та його однодумці вважають, що ера людини наближається до кінця⁷.

Слід зазначити, що ця думка співзвучна з доволі песимістичними поглядами В. Макклока:

Людина, на мою думку, є однією із найгидкіших, найзгубніших з усіх тварин. Якщо вона здатна створити машини, дотепніші за неї, то я не бачу, чому б їм і не взяти гору над нами і успішно підкорити нас. Вони б могли б дуже повеселитися. Винайти кращі ігри, ніж ми колись винаходили⁸.

Прогнози щодо суті і майбутнього постлюдства доводять актуальність звернення до питань правотворчості у сфері особистих немайнових прав фізичних осіб, які в усі часи, починаючи з появи ідей про свободу, рівність, честь, гідність людини, закріплення у міжнародних актах і законодавстві її права на життя, здоров'я, інформацію, недоторканність і безпеку, являють собою вершину гуманістичної думки, кожен раз допомагають утримати людство від самознищення, спотворення на краю тектонічних перетворень історії.

Останнє зауваження торкається процесів, які відбуваються нині у науці цивільного права й у сфері правотворчості, пов'язаних із рекодифікацією (оновленням) цивільного законодавства України. Тому актуальність звернення до проблем оновлення передусім ЦК України у питаннях особистих немайнових прав, які закріплені сьогодні у Книзі другій, підкріплюється пропозиціями, які вже висловлені у відповідній Концепції, підготовленій робочою групою з рекодифікації ЦК України⁹. Їх аналіз – одне з найважливіших завдань цього дослідження, оскільки дає уявлення про стан і напрями правотворчості у питаннях особистих немайнових прав. Актуальності науковим пошукам додає також звернення до результатів подібної правотворчості в інших країнах, до міжнародних актів, в яких сконцентровано досвід поколінь у сфері прав людини, а практика судів, зокрема Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), додає переконливості результатам правотворчості, служить апробацією норм вже закріплених на рівні законодавства.

Утім, неоднозначна позиція учених щодо низки питань правотворчості, зокрема й у сфері особистих немайнових прав, надає актуальності

⁷ Кетрін Хейлз, *Як ми стали постлюдством: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці* (2-ге вид, пер з англ., Ніка-Центр, 2013) 367.

⁸ Warren VcCulloch, що цитується у Marry Catherine Bateson, *Our Own Mataphor: A Personal Account of Conference on the Effects of Consious Purpose on Human Adaptation* (Smithsonian Institution Press 1991) 226.

⁹ Концепція оновлення Цивільного кодексу України (АртЕк 2020) 128.

зверненню авторки до питань, які розглядаються у цій статті, а саме щодо: розширення переліку об'єктів цивільних прав, удосконалення цивільно-правового режиму окремих об'єктів особистих немайнових цивільних прав, зміни назви Книги другої ЦК України, конкретизації особистих немайнових прав юридичної особи, об'єктивізації загальних положень про особисті немайнові права, "укрупнення" особистих немайнових прав, ревізії спеціального законодавства, пропозицій у сфері біотехнологій, репродуктивних прав, генної інженерії тощо.

Передусім зазначимо, що низка публікацій, присвячених проблемам постлюдства, автономним роботам, штучному інтелекту та іншим, не менш важливим питанням сучасності, допомагають скласти правильне уявлення про розуміння зазначених явищ із погляду представників природознавчих наук, філософії, лінгвістики, соціології, кібернетики тощо й обрати правильні шляхи для втілення творчих задумів цивілістів у процесі оновлення цивільного законодавства. Серед таких праць передусім слід згадати твори Г. Моравіца про автономних роботів і штучний інтелект¹⁰, видатного кібернетика Н. Вінера про кібернетику і суспільство¹¹, Р. Дойла, який вважає інформацію первинною, а матеріальність – вторинною у молекулярній біології¹², Ф. Келлера, що присвятив свої дослідження "знетіленню" інформації у молекулярній біології¹³, М. Фуко, чий відомий вислів про те, що "людина" – це історична конструкція, чия ера наближається до кінця¹⁴, – став предметом спорів не лише серед науковців, І. Хасана, який проголосив прихід постгуманізму¹⁵, після чого з'явилася радикальна ідея постлюдського, що була відмінна від постгуманізму, яку підхопили низка спеціалістів¹⁶.

Проблемам правотворчості поряд з удосконаленням доктрини цивільного права і цивільного законодавства у сфері особистих немайнових прав фізичної особи, а також питаннями оновлення норм відповідного інституту ЦК України неодноразово приділяли увагу видатні цивілісти: А. Довгерт, Н. Кузнєцова, Ю. Матвеев, Й. Покровський та багато інших учених різних історичних періодів. Відомі також напрацювання сучасної української цивілістичної науки, які спрямовані на удосконалення форми і змісту правотворчості у розрізі видів, системи, ознак, суб'єк-

¹⁰ Hans Moravec, *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence* (Harvard University Press 1988) 109–10.

¹¹ Norbert Wiener, *The Human Use of Human Beings* (2d ed, Doubleday 1954).

¹² Richard Doyle, *On Beyond Living: Rhetorical Transformations in the Life Sciences* (Stanford University Press 1977).

¹³ Fox Keller Evelyn, *Secrets of Life, Secrets of Death: Essays on Language, Gender, and Science* (Routledge 1992).

¹⁴ Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (Vintage Books 1973).

¹⁵ Ihab Hassan, 'Prometheus as Performer: Towards a Posthumanist Culture?' in Michael Benamon, Charles Caramella (ed), *Performance in Postmodern Culture* (Coda Press 1977) 212.

¹⁶ Allucquere Rossane Stone, *The War of Desire and Technology at the Close of the Mechanical Age* (MIT Press 1995); Judith Halberstam, Ira Livingston (eds), *Posthuman Bodies* (Indiana University Press 1995); Scott Bukatman, *Terminal Identity: The Virtual Subject in Postmodern Science Fiction* (Duke University Press 1993).

тів, об'єктів, особливостей здійснення та захисту особистих немайнових прав¹⁷. Написання цих праць відбувалося в умовах розвитку науки і техніки, інформаційних технологій, допоміжних репродуктивних і біотехнологій, генної інженерії, з урахуванням викликів, які вимагають нестандартних правотворчих рішень. До появи у 2003 р. чинного ЦК України, вітчизняна наукова думка ґрунтувалася на питаннях правотворчості у сфері особистих немайнових прав на працях видатних дореволюційних цивілістів XIX – початку XX ст., а також науковців радянського періоду, а після набуття Україною незалежності – спиралася на положення вітчизняної доктрини, законодавства і практики¹⁸.

Автори спрямовували свої ідеї у подальшому на здійснення правотворчої діяльності і присвячували свої праці загальним положенням Книги другої ЦК України, аналізу інститутів цивільних прав, що сформувалися на той час завдяки розвитку спеціального законодавства і використанню судами України практики ЄСПЛ, яка ґрунтується на положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹⁹. Багато докторських дисертацій цього періоду містять пропозиції з удосконалення правотворчих процесів у галузі прав людини²⁰, серед них – і моно-

¹⁷ Наприклад, дисертаційні дослідження Р. Стефанчука “Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві” (2007 р.), Л. Федюк “Особисті немайнові права юридичних осіб” (2015 р.), С. Сліпченка “Механізм правового регулювання особистих немайнових відносин з оборотоздатними об'єктами” (2013 р.), Г. Миронової “Приватноправове регулювання особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги” (2020 р.) тощо.

¹⁸ Наприклад, дисертаційні дослідження Л. Красицької “Право громадян на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканність” (1999 р.), О. Гризук “Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти)” (2002 р.), І. Забари “Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві” (2002 р.), Л. Корчевної “Компенсація моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав у цивільному праві України” (1998 р.), С. Шимон “Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав” (1998 р.), Н. Павловської “Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України” (2002 р.), В. Паліюка “Правове регулювання відшкодування моральної (немайнової) шкоди” (2000 р.), Л. Савченко “Особисті права та обов'язки батьків і дітей за сімейним законодавством України” (1997 р.), Р. Стефанчука “Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації в цивільному праві” (2000 р.), Н. Устименко “Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона” (2001 р.), С. Чернооченко “Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні” (2000 р.) та низки інших.

¹⁹ Серед відомих справ у сфері особистих немайнових прав фізичних осіб: *Gaskin v. The United Kingdom*, 07.07.1989; *Vo v. France*, 08.07.2004; *Pretty v. The United Kingdom*, 29.04.2002; *Haas v. Switzerland*, 20.01.2011; *Lambert and others v. France*, 05.06.2015; *Renolde v. France*, 16.10.2008; *Evans v. The United Kingdom*, 10.04.2007; *Keenan v. The United Kingdom*, 03.04.2001; *Mosendz v. Ukraine*, 17.01.2013; *Hoffmann v. Austria*, 23.06.1993; *Nitecki v. Poland*, 21.03.2002; *Oyal v. Turkey*, 23.03.2010; *Glass v. The United Kingdom*, 09.03.2004; *Bensaid v. The United Kingdom*, 06.02.2001; *X v. Finland*, 03.07.2012; *Odievre v. France*, 13.02.2003; *Younger v. The United Kingdom*, 07.01.2003; *Fernandes De Oliveira v. Portugal*, 31.01.2019; *Folgerø and others v. Norway*, 29.06.2007; *Biržietis v. Lithuania*, 14.06.2016; *Ahmet Yildirim v. Turkey*, 18.12.2012; *Lingens v. Austria*, 08.07.1986; *Times Newspapers Limited v. the United Kingdom*, 10.03.2009; *Müller and others v. Switzerland*, 24.05.1988; *Sorguc v. Turkey*, 23.06.2009; *Ahmet Yildirim v. Turkey*, 18.12.2012; *Leander v. Sweden*, 26.03.1987 тощо.

²⁰ Зокрема, дисертаційні дослідження Р. Стефанчука “Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві” (2007 р.), С. Булеци “Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно – правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках” (2005 р.), А. Соловійова “Право на життя: цивільно-правові спекти” (2005 р.), Т. Волинця “Цивільно-правові засоби здійснення права на медичну допомогу” (2008 р.), О. Крилової “Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги” (2006 р.), Н. Давидової “Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне

графічне дослідження автора²¹. За останнє десятиліття (з 2010 до 2021 р.) українські цивілісти підготували низку монографічних досліджень, зокрема докторського рівня, в яких аналізуються доктринальні положення цивільного права у сфері особистих немайнових прав²².

На відміну від праць зазначених вище авторів, у цій публікації пропонуються нові рішення для оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства, а також конкретні зміни у ЦК України щодо інституту особистих немайнових прав, перераховується низка ще не вирішених проблем і підкреслюється необхідність орієнтуватись на світові стандарти, зокрема стандарти країн Європейського Союзу для сприяння правотворчому процесу для мети оновлення вітчизняного цивільного законодавства. Вважаємо за необхідне підкреслити, що саме цивілістичний погляд на всі проблеми прав людини дає змогу запропонувати комплексні їх рішення з урахуванням важливого місця ЦК України у цих процесах.

Метою дослідження є формування теоретичних і практичних пропозицій щодо удосконалення правотворчої діяльності в процесі оновлення цивільного законодавства України у сфері особистих немайнових прав фізичних осіб в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій, біотехнологій тощо у період, який отримав назву “постлюдства”.

Об’єктом дослідження цієї статті є правотворча діяльність у сфері особистих немайнових прав фізичних і юридичних осіб у процесі оновлення цивільного законодавства України, а предметом дослідження є об’єктивні закономірності та спеціальні особливості правотворчої діяльності у сфері особистих немайнових прав, а також специфіка приватноправового регулювання особистих немайнових відносин у процесі оновлення відповідного цивільного законодавства.

існування” (2005 р.), Т. Ліснічої “Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров’я, свободу та особисту недоторканність)” (2007 р.), О. Жидкова “Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканність ділової репутації” (2008 р.), О. Кулініч “Інформація з обмеженим доступом як об’єкт цивільних прав” (2006 р.), Л. Ольховик “Особисті немайнові права дитини з цивільним законодавством України” (2006 р.), І. Саприкіної “Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України” (2006 р.), О. Синегубова “Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію, в тому числі – працівників міліції” (2008 р.), Л. Федюк “Система особистих немайнових прав у цивільному праві”, (2006 р.), Ю. Разметасвої “Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства” (2009 р.), Е. Мухамедової “Цивільно-правові аспекти реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в Україні” (2010 р.) та багатьох інших.

²¹ О. Кохановська, ‘Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні’ (дис д-ра юрид наук, 2006).

²² Серед них, зокрема, праці: С. Сліпченка “Механізм правового регулювання особистих немайнових відносин з обороноздатними об’єктами” (2014 р.), Л. Красицької “Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей” (2015 р.), В. Примака “Теоретичні проблеми відшкодування моральної шкоди на засадах справедливості, розумності й добросовісності у цивільному праві України” (2015 р.), Л. Федюк “Особисті немайнові права юридичних осіб” (2015 р.), І. Сенюти “Цивільні правовідносини у сфері надання медичної допомоги: питання теорії та практики” (2018 р.), Г. Миронової “Приватноправове регулювання особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги” (2020 р.), В. Скрипника “Об’єкти цивільних прав: теоретичні і методологічні проблеми” (2021 р.) та ін.

Методологічною базою дослідження теми правотворчості у сфері особистих немайнових прав в аспекті оновлення вітчизняного цивільного законодавства стали передусім загально-філософські підходи до розуміння сутності і змісту людських цінностей для розбудови суспільства та формування правових і законодавчих основ, основоположною метою яких є повага до людської особистості, створення рівних умов для усіх членів суспільства. Для написання статті було також використано значну кількість методів наукового пізнання, які у своїй сукупності допомогли розкрити тему і досягти основної мети, серед них, зокрема: історико-правовий, логічний, діалектичний, синергічний, формально-юридичний методи, а також методи комплексного системного аналізу та синтезу, абстрагування тощо. При цьому діалектичний метод посилюється принципами об'єктивності й закономірності розвитку суспільних відносин, зокрема, для обґрунтування закономірностей правового розуміння ролі та місця особистих немайнових відносин серед інших суспільних відносин, для аналізу теоретичних питань місця інституту особистих немайнових прав фізичної особи у сучасному цивільному праві. Методи логіки використано для узагальнення підходів до розкриття сутності правотворчих процесів і правової природи особистих немайнових прав фізичної особи, а синергічний метод – для з'ясування специфіки правотворчої діяльності у сфері особистих немайнових прав й окремих видів особистих немайнових прав. Вирішення низки теоретичних і практичних проблем правотворчості у сфері особистих немайнових прав стало можливим завдяки методам комплексного і системного аналізу. Аналіз змісту низки міжнародних актів, в яких закріплено основні права людини і громадянина, вітчизняного законодавства був проведений за допомогою формально-юридичного методу. Теоретико-прогностичний метод дав змогу запропонувати низку змін чинного цивільного законодавства у сфері особистих немайнових відносин з метою їх оновлення. Порівняльний та історико-правовий методи сприяли виявленню спільного і відмінного у правовому регулюванні прав людини на рівні цивільного законодавства на різних етапах становлення інститутів прав людини й особистих немайнових прав фізичної особи.

Видатне дослідження К. Хейлз, про яке ми згадували на початку цієї статті, присвячене аналізу різких змін у світогляді і самосприйнятті сучасної людини через появу та швидкі темпи розвитку електронно-обчислювальних машин. На її думку,

<...> три історії (про те, як інформація втратила своє тіло, як у повоєнні роки будували кіборга як технологічний артефакт і культурний образ і як люди стали постлюдством) подавали часом постлюдство як трансформацію, яка викликає страх і огиду, а не схвалення і сприйняття, то

така реакція має бути притаманна тому, як постлюдство конструюється і розуміється. Найслухнішим моментом для суперечки про те, що таке постлюдське, є наші дні, поки втілювані сьогодні напрями міркувань ще не вкорінені так міцно, щоб був потрібен динаміт, аби їх зрушити.²³ Попри те що деякі з сучасних версій постлюдського вказують у бік антилюдського й апокаліптичного, ми можемо віднайти інші – ті, які сприятливі для довготривалого життя людей та інших біологічних чи штучних форм життя, з якими ми ділитимемо планету й самих себе²⁴.

Не останню роль у цьому процесі має відігравати право, зокрема, оновлене цивільне право, правотворчість у сфері особистих немайнових прав фізичної особи.

Взявши до уваги загальнотеоретичні положення, в яких правотворчість справедливо розглядається не лише самостійною, а й вирішальною стадією правотворення, найвищим рівнем об'єктивізації пропозицій щодо необхідності ухвалення того чи іншого нормативного акта за ініціативи відповідних суб'єктів, визначимо її початком у сфері особистих немайнових прав на цьому етапі рішення про проведення рекодифікації (оновлення) ЦК України і формування Робочої групи з оновлення цивільного законодавства України²⁵. При цьому врахуємо значні досягнення цивілістичної думки і результати роботи робочої групи з підготовки нині чинного ЦК України 2003 р.

Будучи правовою формою діяльності держави й громадянського суспільства, поява якого є закономірною у демократичній державі, правотворчість, згідно з теорією права, пов'язана зі встановленням і санкціонуванням, зміною, скасуванням юридичних норм і знаходить свій вираз у формуванні, ухваленні й оприлюдненні, систематизації нормативно-правових актів, у результаті чого вирішується головне питання правотворчості – встановлюються нові правові норми. Серед основних ознак правотворчості зазвичай називають: здійснення її державою безпосередньо або опосередковано і за участю громадянського суспільства; створення нових, або зміна чи скасування чинних норм права; втілення у письмовому нормативно-правовому акті; здійснення відповідно до встановленої процедури; організаційна і цільова спрямованість цієї діяльності. Правотворчість необхідно відрізнити від законотворчості, яка є виключною монополією вищих представницьких органів держави, зокрема, Верховної Ради України чи народу й громадянського суспіль-

²³ Думка про підривання системи є натяком на конструктивну статтю Б. Ніколса про кібернетику, див.: Bill Nicholson, 'The Work of Culture in the Age of Cybernetics' in Timothy Druckery (ed), *Electronic Culture: Technology and Visual Representation* (Aperture 1996) 121–44.

²⁴ Хейлз (н 7) 377.

²⁵ Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 16.12.2021).

ства у випадках, передбачених законом. Отже, законотворчість є важливою складовою правотворчості, що завершується ухваленням законів.

Оскільки правотворчість є діяльністю державних органів і посадових осіб, громадських організацій, уповноважених на те державою, а також усього народу країни, що спрямовується на утворення, зміну чи скасування нормативно-правових актів, то правотворча діяльність здійснюється на певних принципах – основних ідеях, відправних засадах, на яких реалізується правотворчість. У літературі виокремлюють дві групи принципів правотворчості: загальні й спеціальні²⁶. Серед загальних принципів правотворчості автори називають основні вимоги, які являють собою її сутність. Це – гуманізм; гласність; науковість; системність та ін. Зі свого боку серед спеціальних принципів правотворчості розрізняють: оперативність; поєднання динамізму й стабільності; старанність і скрупульозність підготовки нормативних актів; професіоналізм; урахування місцевого досвіду – особливо в процесі ухвалення нормативних актів місцевого значення. Усе зазначене можна з уточненнями щодо особливостей тих чи інших відносин віднести і до правотворчості у сфері особистих немайнових прав. Вирізняють також функції правотворчості: первинного регулювання суспільних відносин, які втілюються завдяки розробленню та ухваленню нових правових норм; відновлення правового матеріалу через скасування, зміну або доповнення до норм чинного законодавства; заповнення прогалів у праві; упорядкування нормативно-правового матеріалу, зокрема, кодифікаційна або систематизаційна правотворчість тощо. Ці принципи мають узгоджуватись із принципами особистих немайнових прав, такими як рівність, диспозитивність, неприпустимість втручання у сферу особистого життя фізичної особи; судовий захист будь-якого порушеного цивільного права; справедливість, добросовісність, розумність тощо, за допомогою яких регулюються особисті немайнові відносини фізичних осіб у нашій країні.

Надійним підґрунтям для розробки в ЦК України окремої Книги другої, яка цілком присвячена особистим немайновим правам фізичної особи, стало врахування положень Конституції України²⁷. Як невідчужувані і такі, що мають позаекономічний зміст і немайнову природу, особисті немайнові права традиційно узгоджуються в Україні з правами людини, закріпленими у міжнародних актах – деклараціях і конвенціях, в яких не допускаються необґрунтовані обмеження у сфері реалізації, охорони та захисту особистих прав людини і громадянина. Норми, якими також регулюються особисті немайнові відносини і які розміщені у низці інших глав і книг ЦК України²⁸, а також у вражаючому за кількістю переліку

²⁶ *Теорія держави і права. Академічний курс: підручник* (Зайчук О, Оніщенко Н ред, Юрінком Інтер 2006) 688.

²⁷ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 41.

²⁸ Наприклад: у статтях 3, 26, 31, 94, 201, 418, 421, 423, 425, 429, 230, 438, 442 ЦК України та ін.

актів цивільного законодавства²⁹, повинні в результаті законотворчої діяльності з оновлення ЦК України, підпорядковуватися у своєму приватноправовому змісті Загальним положенням Книги другої ЦК України, причому навіть у випадку комплексного характеру таких норм.

Правотворчий процес, який триває у нашій країні нині, має відобразити і надійно закріпити реальне значення приватної особи у сучасному високотехнологічному інформаційному суспільстві, в якому інформацію називають “новою нафтою”. Передусім ідеться про реальне втілення у нормах цивільного права концепції, яка розглядає людину як рівноправного партнера держави, що має стосовно людини не лише права, а й обов’язки. Цивільне законодавство має бути і надалі узгоджене у питаннях участі людини в усіх, зокрема й ринкових відносинах, ефективно регулювати в комплексі всі особисті немайнові та майнові відносини, що ґрунтуються на засадах особистої ініціативи і рівності, самостійності всіх учасників.

Члени робочої групи з рекодифікації (оновлення) ЦК України наголошують у всіх своїх виступах і публікаціях, що безспірними досягненнями у регулюванні особистих немайнових прав фізичної особи у ЦК України слід вважати визначення їх змісту, а також гарантій та способів захисту; не лише охорону, а й регулювання відносин щодо нематеріальних благ; закріплення особистих немайнових відносин на чільному місці у предметі цивільно-правового регулювання; отримання конституційними правами особи цивілістичного виміру як абсолютних цивільних прав фізичної особи. Книга друга ЦК України, навіть у тому вигляді, в якому вона нині чинна, являє собою єдину впорядковану систему норм, яка будується на основі єдиних принципів, цивільно-правовому методі регулювання суспільних відносин; спільних загальних положеннях і формує окремі інститути відповідно до визначених підстав поділу на види особистих немайнових прав. Результатом правотворчості за часів ухвалення чинного ЦК України став поділ останніх за підставою їх спрямування на дві великі групи: особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи (глава 21 ЦК України), і права, що забезпечують її соціальне буття (глава 22 ЦК України). Можна поділяти їх також згідно з ч. 1 ст. 279 ЦК України на такі, що належать фізичним особам від народження і такі, що належать їм за законом. Правотворчість на нинішньому етапі цивілісти пропонують спрямувати на втілення у ЦК України доктринальних класифікацій, які можуть деталізувати існуючу законодавчу класифікацію особистих немайнових прав. Якщо до цього часу легальний поділ особистих немайнових прав на види поля-

²⁹ Наприклад: у законах України “Про міжнародне приватне право”, “Про інформацію”, “Про захист персональних даних”, “Про доступ до публічної інформації”, “Основи законодавства України про охорону здоров’я”, Сімейному кодексі України та багатьох інших.

гав у поєднанні відповідних норм у три глави: “Загальні положення про особисті немайнові права фізичної особи” (глава 20 ЦК України), “Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи” (глава 21 ЦК України) та “Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи” (глава 22 ЦК України), то нині пропонується врахувати невичерпність переліку особистих немайнових прав і реалізувати на законодавчому рівні право фізичної особи звертатися до суду за захистом будь-якого свого права чи інтересу, який вона вважає порушеним, й удосконалити класифікацію цих прав.

Якщо звернутися до особливостей правотворення як такого, то в теорії права воно розуміється у двох значеннях: походження права і творення окремих юридичних законів. При цьому процес закріплення правил поведінки людей, що склалися в суспільстві, мовою нормативних приписів, які у подальшому існують у конкретній юридичній формі, тобто творення права відбувається через стадії усвідомлення необхідності правового врегулювання суспільних відносин і власне правотворчу діяльність. Перш ніж стати юридичною нормою, більшість правил поведінки у сфері особистих немайнових прав існували як філософський, правовий, етичний, політичний або інший принцип, звичай чи традиція. Мотивом для правотворення можуть стати погляди, думки, уявлення про існуючі у суспільстві соціальні зв'язки і варіанти поведінки учасників суспільних відносин, що склалися у певний історичний проміжок часу. Враховуючи зазначене, особливе значення для успішного оновлення цивільного законодавства має подальша розробка загальних положень про особисті немайнові права у главі 20 ЦК України, у якій слід закріпити норми загального характеру, що відповідали б змісту всіх без винятку особистих немайнових прав, забезпечили всебічний розвиток особистості, надали надійні гарантії належної охорони її життя, здоров'я, недоторканності і свободи. Наукові дискусії щодо змісту окремих норм, які можуть бути додатково включені до глави 20 ЦК України, повинні завершитися передусім формуванням комплексу нормативно закріплених принципів особистих немайнових прав, частина з яких має залишитися у незмінному вигляді, а частина – бути доповненою положеннями, які характеризують сучасний етап розвитку інформаційного суспільства, у процесі якого створюються автономні роботи і штучний інтелект, з'являються нові біологічні види, провадяться експерименти з живими організмами тощо. Ці ґрунтовні дискусії набувають все більшого значення в епоху, названу “постлюдством”, і можуть бути предметом подальшого пошуку ефективних рішень у праві за умови привнесення гуманного життєутверджуючого значення у цей термін.

Зокрема, повинні змінитися підходи до змісту низки особистих немайнових прав, які стосуються інформаційних відносин³⁰ і відносин у сфері надання медичної допомоги, які в останні роки зазнали суттєвих змін³¹, мають бути також позитивно вирішені питання щодо: можливості врегулювати у Книзі другій усі немайнові відносини, без прив'язки до особистих, враховуючи, що особистий характер можуть мати і майнові відносини; зміни назви Книги другої на “Немайнові відносини”, безвідносно до фізичних осіб, оскільки низка норм регулюють відносини як щодо фізичних, так і юридичних осіб; об'єднання усіх немайнових прав у Книзі другій ЦК України; доповнення змісту ч. 3 ст. 269 ЦК України положенням, яке нині сприймається доктриною цивільного права про те, що ці права є невідчужуваними; роз'яснення, у яких випадках блага, що покладено в основу цих прав, набувають оборотоздатності, та низка інших. Критичному осмисленню піддаються у процесі оновлення цивільного законодавства стан можливостей реалізації особистих немайнових прав, зокрема необхідність чіткого дотримання їх рівності в таких чутливих сферах, як право доступу до інформації, отримання належної медичної допомоги, отримання життєво важливої інформації; забезпечення інших можливостей здійснення зазначених прав і визначення обґрунтованих меж їх використання.

Важливо усвідомити: у часи, які набули ознак “постлюдства”, що оновлений вітчизняний кодекс потребує норми, подібної до ст. 4 Американської конвенції про права людини 1969 р.: ‘Кожна людина має право на повагу до її життя. Це право охороняється законом у цілому – з моменту зачаття. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя’³², а у ч. 2 ст. 281 ЦК України зазначити, що ‘людина не може бути позбавлена життя, яке поважається суспільством і охороняється законом з моменту зачаття’.

Проблему для правотворчості в усі часи являють собою питання, пов'язані з різним у природничих науках, філософії, біології, медицині розумінням явища життя, а звідси – і права на життя, його виникненням і припиненням, із моментом зачаття людини і періодом її розвитку від зачаття до моменту народження, смертю як природним фіналом життя, евтаназією, “удосконаленням людини” з використанням досягнень сучасних науки і техніки, біології, медицини, а у підсумку – і правові гарантії

³⁰ Див.: закони України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України ‘Про інформацію’ та Закону України ‘Про доступ до публічної інформації’”, “Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо права на інформацію”.

³¹ Див.: Закони України “Про внесення змін до статті 281 Цивільного кодексу України”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини”, “Про внесення зміни до статті 290 Цивільного кодексу України”, “Про внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо клінічних випробувань лікарських засобів”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги”.

³² Американская конвенция о правах человека (Пакт Сан-Хосе, Коста-Рика). 22 ноября 1969 г. <<https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1969.html>> (дата звернення: 16.12.2021).

охорони прав фізичної особи на кожному етапі життя. Так, на вістрі уваги правової науки перебувають в останні роки проблеми правотворчості у сфері надання медичної допомоги, зокрема, приватні й публічні засади у правовому регулюванні відповідних особистих немайнових відносин, особливості їх приватноправового регулювання. Наприклад, заслуговує на підтримку розроблена на засадах людиноцентристського ціннісно-орієнтованого підходу концепція особистої автономії у сфері надання медичної допомоги, яка репрезентує сучасну інтегровану модель регулювання досліджуваних відносин за допомогою засобів приватного права та визначає стратегічні цілі оновлення цивільного законодавства України у цій частині; основні складові цієї концепції, викладені у вітчизняних дисертаційних дослідженнях³³. Автори пропонують розширення сфери застосування методів приватного права у регулюванні особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги, відстоюється автономія волі пацієнта як через абсолютні дії, так і через обов'язкові до виконання односторонні правочини, які породжують зобов'язання; звертається увага на те, що особисте немайнове право повнолітньої дієздатної фізичної особи на інформацію про стан її здоров'я належить до абсолютних, і тому не може бути обмежено медичними працівниками тощо³⁴. Робочою групою з рекодифікації (оновлення) ЦК України прийнято рішення щодо всіх цих питань враховувати практику ЄСПЛ, а саме щодо: питання початку життя³⁵; захисту життя окремих категорій осіб від вчинення ними самогубства³⁶; евтаназії та асистованого самогубства³⁷ та низки інших, а саме щодо питань: штучного запліднення³⁸; пренатальної діагностики³⁹; штучного переривання вагітності⁴⁰; а також прав дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій⁴¹ і згоди пацієнта на медичний огляд та лікування⁴² та щодо багатьох інших.

³³ Г Миронова, 'Приватноправове регулювання особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги' (дис д-ра юрид наук, 2020) 36–7.

³⁴ Там само 37.

³⁵ *Vo v. France*, 08.07.2004. App. 53924/00 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887>> (accessed: 16.12.2021); *Evans v. The United Kingdom*, 10.04.2007. App. 6339/05 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80046>> (accessed: 16.12.2021).

³⁶ *Keenan v. The United Kingdom*, 03.04.2001. App. 27229/95 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59365>> (accessed: 16.12.2021).

³⁷ *Pretty v. The United Kingdom*, 29.04.2002. App. 2346/02 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60448>> (accessed: 16.12.2021).

³⁸ *Evans v. The United Kingdom*, 10.04.2007. App. 6339/05 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80046>> (accessed: 16.12.2021).

³⁹ *Draon v. France*, 06.10.2005. App. 1513/03 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70447>> (accessed: 16.12.2021).

⁴⁰ *Tysiąg v. Poland*, 20.03.2007. App. 5410/03 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79812>> (accessed: 16.12.2021).

⁴¹ *Mennesson c. France*, 26.06.2014. App. 65192/11 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145179>> (accessed: 16.12.2021).

⁴² *Hoffmann v. Austria*, 23.06.1993. App. 12875/87 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57825>> (accessed: 16.12.2021).

Свої особливості характеризують правотворчу роботу у низці “чутливих” для суспільства питань особистих немайнових прав. Так, інформаційні технології, допоміжні репродуктивні технології, біометрична ідентифікація особи, генетична інженерія створюють все більші ризики втручання в особисте життя фізичної особи й зумовлюють необхідність її спеціального правового захисту. Наприклад, в умовах пандемії коронавірусної хвороби людство потребує не лише публічно-правових заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню цієї хвороби, а ставить низку нових завдань для законотворчого процесу у приватноправовій сфері.

Загалом норми, які регулюють кожне з особистих немайнових прав глав 21 і 22 Книги другої ЦК України, мають бути деталізовані в процесі правотворчого процесу, спрямованого на оновлення положень щодо особистих немайнових прав і врахувати напрацювання як вітчизняної доктрини, так і законодавчого регулювання особистих немайнових відносин у зарубіжних країнах, судової практики. Одночасно з ухваленням оновленої Книги другої ЦК України має бути приведено у відповідність до норм інших законів, щоб вони відповідали новій редакції норм ЦК України через одночасне внесення відповідних змін і доповнень, важливо також забезпечити узгодженість між нормами ЦК України й інших кодифікованих актів, які регулюють тією чи іншою мірою низку особистих немайнових прав.

Зі змісту Концепції рекодифікації (оновлення) ЦК України можна зробити висновок, що правотворча робота спрямовується на послаблення таких негативних впливів на життя й особисту сферу людини, як евгеніка, народження генетично ідентичних людей, трансформація генів, крім тих, що мають лікувальний ефект через їхню заборону; на закріплення на рівні ЦК України низки репродуктивних прав фізичної особи щодо репродуктивного вибору; репродуктивного здоров'я; інформації про репродуктивні права; таємниці здійснення та захисту репродуктивних прав тощо із визначенням у спеціальному законі умов і порядку їх застосування.

З огляду на все зазначене, можна дійти найважливішого висновку, що безсистемна правотворчість у сфері особистих немайнових прав може призвести до непоправних незворотних наслідків в епоху постлюдства. Причинами цього, окрім іншого, є

теоретична та законодавча невизначеність поняття правотворчої діяльності та правотворчого процесу, відсутність належного правового регулювання його стадій та їх змісту, а також несистематизованість вимог юридичної техніки. Таким чином, необхідність кваліфікованого підходу та швидкого реагування на динамічні зміни умов суспільного життя

вимагає, насамперед, підвищення правової культури правотворчості як складової правотворення та головного засобу правового забезпечення сфер діяльності інформаційного суспільства⁴³.

Процес рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства покликаний стати взірцем професійного, уважного й людяного підходу до питань правотворчості у найчутливішій сфері суспільного життя – у сфері особистих немайнових відносин фізичних осіб.

Висновки. Розвиток людства в усі часи поєднується із творчою інтелектуальною діяльністю; специфічним видом творчості можна назвати і правотворчість. У процесі правотворчості, яка здійснюється з метою оновлення ЦК України, необхідно зберегти всі безспірні досягнення Книги другої ЦК України, включаючи її структуру, оновивши зміст конкретних статей згідно з досягненнями вітчизняної думки і міжнародним досвідом і врахувавши практику судів. Важливо також забезпечити відповідність норм низки інших законів оновленій редакції норм Книги другої ЦК України: внести одночасно відповідні зміни та доповнення, а також узгодити з ним зміст інших кодифікованих актів, які тією чи іншою мірою регулюють особисті немайнові відносини. Критичний аналіз змісту статей глави 20 ЦК України загальних положень про немайнові права дасть переглянути, уточнити і доповнити її норми з урахуванням досягнень інформаційного суспільства, ІТ-технологій, загального переліку особистих немайнових благ, на які можуть бути поширені немайнові права; суб'єктного складу цих відносин, особливостей здійснення, реалізації та захисту таких прав.

Перш ніж стати юридичною нормою, більшість правил поведінки у сфері особистих немайнових прав існували як філософський, правовий, етичний, політичний або інший принцип, звичай чи традиція; мотивом для правотворення можуть стати погляди, думки, уявлення про існуючі у суспільстві соціальні зв'язки і варіанти поведінки учасників суспільних відносин, що склалися у певний історичний проміжок часу. Враховуючи зазначене, особливе значення для успішного оновлення цивільного законодавства має подальша розробка загальних положень про особисті немайнові права у главі 20 ЦК України.

Правотворчий процес, який триває у нашій країні нині, має відобразити й надійно закріпити реальне значення приватної особи у сучасному високотехнологічному інформаційному суспільстві. Передусім ідеться про реальне втілення у нормах цивільного права концепції, яка розглядає людину як рівноправного партнера держави, що має стосовно людини не лише права, а й обов'язки. Цивільне законодавство має бути і надалі узгоджене у питаннях участі людини в усіх, зокрема й ринкових

⁴³ І Панова, 'Правотворення в інформаційній сфері' [2015] 1 (45) Правова інформатика 34–40.

відносинах, ефективно регулювати в комплексі всі особисті немайнові і майнові відносини, що ґрунтуються на засадах особистої ініціативи і рівності, самостійності всіх учасників.

Правотворчі пошуки повинні завершитися передусім формуванням комплексу нормативно закріплених принципів особистих немайнових прав, частина з яких має залишитися у незмінному вигляді, а частина – бути доповненою положеннями, які характеризують сучасний етап розвитку інформаційного суспільства, у процесі якого створюються автономні роботи і штучний інтелект, з'являються нові біологічні види, проводяться експерименти з живими організмами тощо. Зазначене набуває все більшого значення в епоху, названу постлюдством, і можуть бути предметом подальшого пошуку ефективних рішень у праві за умови привнесення гуманного життєстверджуючого значення у цей термін.

Безсистемна правотворчість у сфері особистих немайнових прав може призвести до непоправних незворотних наслідків в епоху стрімкого розвитку інформаційних систем і мереж, автономних роботів, штучного інтелекту, біотехнологій. Для уникнення цього слід чітко визначити зміст понять “правотворчість” і “правотворча діяльність”, її принципи, функції та стадії, використати всі ефективні способи юридичної техніки, взяти до уваги динамічні зміни в умовах інформаційного суспільства й дотримуватися правової культури правотворчості в процесі рекодифікації (оновлення) норм Книги другої ЦК України. У сфері особистих немайнових прав в епоху постлюдства правотворчість має стати взірцем професійного, уважного і людяного підходу з боку цивілістів.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Bateson M C, *Our Own Mataphor: A Personal Account of Conference on the Effects of Consious Purpose on Human Adaptation* (Smithsonian Institution Press 1991) (in English).
2. Bukatman S, *Terminal Identity: The Virtual Subject in Postmodern Science Fiction* (Duke University Press 1993) (in English).
3. Doyle R, *On Beyond Living: Rhetorical Transformations in the Life Sciences* (Stanford University Press 1977) (in English).
4. Foucault M, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (Vintage Books 1973) (in English).
5. Keller E F, *Secrets of Life, Secrets of Death: Essays on Language, Gender, and Science* (Routledge 1992) (in English).
6. Moravec H, *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence* (Harvard University Press 1988) (in English).

7. Stone A R, *The War of Desire and Technology at the Close of the Mechanical Age* (MIT Press 1995) (in English).
8. Wiener N, *The Human Use of Human Beings* (2d ed, Doubleday 1954) (in English).

Edited and translated books

9. Halberstam Ju, Livingston I (eds), *Posthuman Bodies* (Indiana University Press 1995) (in English).
10. Hassan I, 'Prometheus as Performer: Towards a Posthumanist Culture?' in Benamon M, Caramella C (ed), *Performance in Postmodern Culture* (Coda Press 1977) (in English).
11. Nicholson B, 'The Work of Culture in the Age of Cybernetics' in Druckery T (ed), *Electronic Culture: Technology and Visual Representation* (Aperture 1996) (in English).
12. Kheilz K, *Yak my staly postliudstvom: virtualni tila v kibernetetsi, literaturi ta informatytsi* (2-he vyd, per z anhl, Nika-Tsentr 2013) (in Ukrainian).
13. *Kontseptsiiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy* (ArtEk 2020) (in Ukrainian).
14. Skakun O, *Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk* (per z ros, Konsum 2001) (in Ukrainian).
15. *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs: pidruchnyk* (Zaichuk O, Onishchenko N red, Yurinkom Inter 2006) (in Ukrainian).
16. *Teoriia derzhavy ta prava: navchalnyi posibnik* (Husariev S, Tykhomyrov O red, NAVS, Osvita Ukrainy 2017) (in Ukrainian).

Journal articles

17. Panova I, 'Pravotvorennia v informatsiinii sferi' [2015] 1 (45) *Pravova informatyka* 34–40 (in Ukrainian).

Theses

18. Kokhanovska O, 'Tsyvilno-pravovi problemy informatsiinykh vidnosyn v Ukraini' (dys d-ra yuryd nauk, 2006) (in Ukrainian).
19. Myronova H, 'Pryvatnopravove rehuliuвання osobystykh nemainovykh vidnosyn u sferi nadання medychnoi dopomohy' (dys d-ra yuryd nauk, 2020) (in Ukrainian).

Olena Kokhanovska

LAWMAKING IN THE FIELD OF PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS
IN THE CONDITIONS OF POSTHUMANITY

ABSTRACT. An analysis of the peculiarities of lawmaking activities in the field of personal non-property rights of individuals in the "posthuman", characterized by rapid development of information technology, the emergence of more complex technological objects, advances in biotechnology and the challenges of information society to develop a holistic view on the directions of recodification (update) of civil legislation of Ukraine in modern conditions of human self-awareness of their natural rights and bifurcation of worlds in which man is forced to live in harmony with the world of nature, technology and artificial world, which people themselves joined.

The aim of the article is to form theoretical and practical proposals for improving lawmaking in the process of updating the civil legislation of Ukraine in the field of personal non-property rights of individuals in the rapid development of information technology, biotechnology, etc. in the period called posthumanity.

Олена Кохановська

The methodological basis for the study of lawmaking in the field of personal non-property rights in terms of updating domestic civil law were primarily general-philosophical approaches to understanding the nature and content of human values for society and the formation of legal and legislative bases, the fundamental purpose of which is respect conditions for all members of society. A significant number of methods of scientific knowledge were also used to write the article, which together helped to reveal the topic and achieve the main goal, including historical-legal, logical, dialectical, synergistic, formal-legal methods, as well as methods of complex systems analysis and synthesis, abstraction, etc.

The conclusions state that the lawmaking search should end with the formation of a set of normatively enshrined principles of personal non-property rights, some of which should remain unchanged, and some should be supplemented by provisions characterizing the current stage of information society development. artificial intelligence, new biological species appear, experiments with living organisms are carried out, etc.; this is becoming increasingly important in the era called posthumanity and may be the subject of further search for effective solutions in law, provided that the introduction of humane life-affirming value in this period.

KEYWORDS: personal inalienable rights; lawmaking; recodification of civil law; posthumanity.